

De geest is terug in de Heilig Grafkerk

foto AFP

JERUZALEM

Wederopstanding - Morgen viert het christendom de opstanding van Jezus uit de dood. Het graf in Jeruzalem waar Jezus begraven zou zijn, is kort geleden gerestaureerd.

MONIQUE VAN HOOGSTRAATEN

Wie tot voor kort het graf van Jezus in Jeruzalem bezocht, trof lange rijen voor een zwartgeblakerde kapel, ingekapseld in een ijzeren constructie. Veel mysterie, maar op het eerste gezicht weinig schoonheid, en nog minder aanmoediging om in die lange rij te gaan staan.

Nu is de grafkapel gerestaureerd, net op tijd klaar voor Pasen. De rij toeristen en pelgrims is niet minder lang, maar het wachten is ineens de moeite waard. De zandkleurige marmeren kapel staat zacht te glanzen, als vanzelfsprekend middelpunt van de koepelkerk eromheen. "Het monument is bevrijd uit zijn kooi", zegt de supervisor van de restauratie, de Griekse professor Antonia Moropoulou. "Vrij geworden van de gevangenis die het beschermde. Het is de restauratie die het nu beschermt. Gelovigen kunnen het in al z'n vrijheid aanschouwen en aanbidden."

Het kleine huisje

Moropoulou praat met ontzag over de Edicule, het 'kleine huisje'. De restauratie was voor haar meer dan alleen een belangrijk wetenschappelijk project. "Het monument dwingt respect af. Geen

mens zou dit alleen vanuit een technisch perspectief kunnen benaderen. We knielden er letterlijk voor, om eraan te werken."

Ruim twee jaar eerder, op 17 februari 2015, werd alarm geslagen. De Israëlische politie kwam het heiligdom binnen en grendelde de grafkapel zonder pardon af. De plek waar Jezus begraven zou zijn en ten hemel opgestegen, trekpleister voor een paar miljoen bezoekers per jaar, was onveilig voor bezoekers.

De hoeders van de kapel stelden in allerijl een protestbrief aan de Israëlische regering op, en na uren druk onderhandelen mocht hij weer open.

"Wij zijn totaal verbijsterd dat zo'n gedwongen sluiting kon plaatsvinden bij het allerbelangrijkste heiligdom voor de christelijke wereld, plotseling, zonder enige waarschuwing vooraf." Was getekend: de Griekse patriarch van Jeruzalem, de Custos van het Heilig Land en de Armeense patriarch van Jeruzalem.

Instortingsgevaar

Hun verontwaardiging was maar deels te begrijpen. De drie hoeders van het heiligdom wisten immers van zijn deplorabele staat. Maar van enig gevaar voor de bezoekers hadden ze nog nooit bewijs gezien, schreven ze. Nu, na de restauratie zegt Bonnie Burnham van het World Monuments Fund, een van de grote donateurs van het project: "De grootste verrassing? Niemand realiseerde zich hoe precair de toestand eigenlijk was, totdat de restaurateurs erin gingen. Als het gebouw niet was gestabiliseerd, was er grote kans op instorting geweest."

Het bouwwerkje uit 1807 - het werd in de loop van de eeuwen meerdere malen vernield en weer opgebouwd - werd na een aardbeving bijeengehouden door het ijzeren staketsel dat de Britten,

die destijds Palestina bestuurden, er in 1947 omheen hadden gezet. Daarna volgden nog decennia van verdere aantasting door de adem van miljoenen pelgrims, de walm van evenzovele kaarsen en regenwater dat door het dak kwam.

Maar omdat maar liefst zes christelijke denominaties de Heilig Grafkerk beheren (de rooms-katholieke, Griekse, Armeense, Syrische, Koptische en Ethiopische kerk - van wie de eerste drie de beheerders zijn van de Grafkapel zelf) bleef alles bij het oude. Een religieuze plek restaureren, hoe belangrijk die ook is, is geen sinecure als velen er de baas zijn, hoe christelijk die bazen ook zijn.

Wie herinnert zich niet de beschamende beelden uit 2008 van priesters die elkaar te lijf gingen bij het graf van Jezus. En dat was niet voor het eerst. Al in 1852 stelde de Ottomaanse sultan de zogenoemde Status Quo in, die het gebruik tot in de kleinste details regelt: wie veegt welke trappen, wie mag op welk moment een processie houden.

Het was dan ook groot nieuws toen de betrokken kerkgenootschappen een contract voor de restauratie sloten. Ze gaven het herstelwerk in handen van de Nationale Technische Universiteit van Athene, dat met een team van meer dan vijftig specialisten afreisde naar Jeruzalem. In minder dan een jaar tijd ontmantelden ze het gebouwtje: alle marmeren platen werd minutieus schoongemaakt en geconserveerd, en daarna met onzichtbare titanium stiften aan de pilaren verklonken. De inscripties en fresco's werden van roet ontdaan.

En ten slotte werd het eigenlijke graf van Jezus geopend.

De onderste steen

Pater Eugenio Aliata, professor archeologie aan de Franciscaner Bijbelse School, was erbij. "Toen ze de bovenste marmeren plaat

weghaalden, zag je niets dan mortel en zand. Maar daaronder verscheen een tweede marmeren deksteen. Met grote breuken, maar op z'n plek - met een kruisvaarderskruis. We wisten uit de literatuur dat die er moest liggen, maar we wisten niet of hij er nog lag."

Daaronder weer, lag een grijze deksteen uit de tijd van keizer Constantijn, die in de vierde eeuw het christendom aannam en de grafkapel liet bouwen.

Toen ook die steen werd verwijderd, kwam het moment suprême: het stenen bed waarop Jezus begraven zou zijn. "Er waren kleine stukjes afgebroken", vertelt Alatia, "waarschijnlijk voor relieken. Maar verder was hij helemaal intact, een bank waarop precies een menselijk lichaam past. Dit is voor het eerst dat we het zagen en hebben kunnen documenteren."

Is daarmee bewezen dat Jezus daar begraven is? Nee, zegt hij. "Er is een missing link: van de tijd van Jezus tot de vierde eeuw." Maar dat precies deze plek sinds de vierde eeuw als Jezus' graf is beschouwd staat vast. Antonia Moropoulou: "De geschiedenis toont zich in de materialen - zoals mortel - die we hebben onderzocht. Alle lagen van de geschiedenis zijn teruggevonden."

De komende tijd worden de resultaten gepubliceerd. De foto's, de monsters, de metingen. Niet elke onderzoeker zal wellicht dezelfde conclusies trekken. Moropoulou: "We gaan de data presenteren aan de hele wetenschappelijke wereld, zonder restricties. Iedereen kan die op zijn manier interpreteren."

In het binnenste van de kapel is nu een luikje gemaakt. Een heel klein, spannend luikje. Er staat een priester naast om het te bewaken. Daar, achter het deurtje, is een stukje van de rots te zien, van het oorspronkelijke graf van Jezus.

Stiekem kruis

Verder is er niets aan de plek veranderd en is alles precies bij het oude gelaten, zegt de Griekse hoofdconservator. Maar dat blijkt niet helemaal waar. Bovenop de grafkapel prijkt een kruis dat er nooit heeft gestaan, verklapt pater Aliata. Een Grieks-orthodox kruis. "Het stond in het oorspronkelijke ontwerp van de huidige kapel, van architect Nikolaos Komnenos, van begin negentiende eeuw. Ik heb gelezen dat hij het erop probeerde te zetten, maar dat de Ottomaanse heersers het weghaalden omdat ze geen kruisbeelden in publieke ruimtes wilden."

Dat kruis staat er nu op, maar zonder overeenstemming vooraf tussen de drie hoeders. "Ik vermoed niet dat er een gevecht over komt, maar er had tevoren een speciaal akkoord opgesteld moeten worden. Het probleem is dat er nog meer wijzigingen zijn aangebracht zonder akkoord vooraf."

Gevraagd naar welke dat zijn, beseft hij dat hij zijn mond voorbij heeft gepraat: "Die zullen intern besproken worden. Het belangrijkste is nu dat de drie makkelijker dan vroeger met elkaar tot een vergelijk te komen. Die nieuwe geest moeten we steunen, zodat ze op de goede weg voortgaan. Die moeten we niet ondermijnen door het gevecht te cultiveren."

Die nieuwe geest moet ook leiden tot een ander gebruik van de kapel, zegt de Griekse hoofdconservator. "Het is duidelijk dat er een nieuwe cultuur onder de pelgrims nodig is, om het monument te vereren zonder het te vernielen. Kaarsen werden tegen de kapel gegooid, om maar een voorbeeld te noemen, dat heeft enorme schade toegebracht."

Bonnie Burnham, van het World Monuments Fund: "De stellage eromheen maakte het ook lastig om het te appreciëren. De grafkapel heeft nu een complete transformatie ondergaan. Ik hoop dat dat nieuw respect afdwingt bij de bezoekers."

nog niet af

De restauratie van de Grafkapel heeft aan het licht gebracht dat er nog veel meer herstelwerk nodig is, van met name het fundament, de drainage en de vloeren eromheen. Geschatte kosten: 6 miljoen euro. Een minder aantrekkelijk project voor de donoren, zegt Burnham, maar hard nodig. "Ik doe een oproep aan de christelijke wereld om nu door te gaan."

De huidige restauratie (de begroting was 3 miljoen euro) werd bekostigd door het World Monuments Fund, en een aantal grote privédonoren, met name uit Rusland. Ook de koning van Jordanië, en de Palestijnse president Abbas droegen bij.